

БІДНІСТЬ ТА УДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДИКИ ЇЇ ОЦІНЮВАННЯ

Тютюнник С. В.

Полтавська державна аграрна академія

Однією із глобальних соціальних проблем сьогодення є бідність. Вона виникає у результаті диференціації доходів і рівня життя. Бідність – це такий рівень життя, за якого неможливо забезпечити нормальне відтворення населення. У кожній країні офіційно визначають «порог бідності» або «прожитковий мінімум».

Необхідно розрізняти такі поняття як «абсолютна бідність» та «відносна бідність». Абсолютний поріг бідності визначається як вартість кошика товарів, необхідних для задоволення основних фізіологічних потреб людей (харчування, одяг, житло). Відносний поріг бідності визначається не лише межею фізичного виживання, а й забезпеченням певного стандарту якості життя [3].

У США визначено, що бідною вважається сім'я, доход якої менш ніж в 3 рази перевищує рівень витрат на «нормальне продовольче забезпечення» сім'ї. Але якість життя включає не тільки нормальний рівень харчування, охорони здоров'я і забезпеченості житлом, достатній для фізичного виживання. Також необхідні кошти для повноцінного відпочинку, культурного та інтелектуального розвитку, освіти і т.п. Таким чином, якщо сім'я не може забезпечити собі цих благ, то вважається, що вона живе у відносній бідності.

Проведені дослідження свідчать, що частка людей, які живуть за межею бідності, досить відрізняється по країнах.

За даними статистичної служби Європейського союзу, в 2011 р. зафіксовано понад 119 млн. осіб, що піддаються ризику соціальної ізоляції, це становить 24,2 % населення ЄС. Рік раніше цей показник склав 23,4 %, а в 2008 р. – 23,5 %. Це означає, що економічна криза поглиблюється, і її наслідки відчуваються на громадському рівні. Євростат зазначає, що мова йде про людей або про цілі родини з недостатніми доходами, також про безробітних та про людей, які мають дуже маленьку зарплату.

Найбільше число людей, схильних до ризику бідності, в Болгарії (49 % від загальної чисельності населення), Румунії і Латвії (40 %), Литві (33 %), Греції та Угорщині (31 %). Найменше таких людей у Чеській Республіці (15 %), Нідерландах і Швеції (16 %), Люксембур-

гу та Австрії (17 %). Коли мова йде про великі країни, ця частка становить 19 % у Франції, 20 % у Німеччині, 23 % у Великобританії, 24 % в Італії та 27 % у Польщі.

За інформацією українського відділення ООН, за межею прожиткового мінімуму (тотальної бідності) в Україні проживає 15,2 % населення. При цьому, рівень абсолютної бідності (за межею прожиткового мінімуму) зменшився з 18,5 % за 9 місяців 2010 р. до 15,2 % за 9 місяців 2011 р. Це означає, що майже 1,5 млн. осіб вийшли зі стану бідності, і вартість їх середньодушового споживання перевищила розмір прожиткового мінімуму [6].

За даними Інституту демографії та соціальних досліджень імені Птухи Національної академії наук (НАН) України, якими користується ООН, зниження відносної бідності відбувається за рахунок поліпшення ситуації серед сімей з дітьми – цей показник зменшився до 31,7 % і серед працюючих – до 19,8 %. В основному, поліпшення відчували багатодітні домогосподарства, де рівень бідності знизився за 9 місяців 2011 р. порівняно з відповідним періодом попереднього року, на 3,1 в. п. Разом із тим наголошується, що «тенденції подолання монетарної бідності спостерігаються на тлі зростання рівня бідності за критеріями споживання» [6].

Так, зросла частка населення, чий раціон харчування має енергетичну цінність менше 2100 ккал на добу (з 13,7 % до 14,4 %). Ще одним негативним свідченням погіршення споживчих можливостей населення є зростання рівня бідності за структурним критерієм, тобто зростання частки населення, яке витрачає на харчування понад 60 % свого бюджету (за останній рік цей показник зріс з 42,8 до 44,1 %).

За даними Державної служби статистики України, у IV кварталі 2011 р. в країні нараховувалося 17022,7 тис. домогосподарств при середньому розмірі – 2,59 особи, із них у міських поселеннях – 11774,6 тис. домогосподарств (2,53 особи), у сільській місцевості – 5248,1 тис. домогосподарств (2,7 особи).

Найбільш точним показником рівня життя домогосподарств вважається їх сукупні витрати. За міжнародним критерієм показником бідності для країн східної Європи, зокрема для України, вважаються сукупні добові витрати менше \$4,3 за паритетом купівельної спроможності.

Середньомісячні сукупні витрати одного домогосподарства за IV квартал 2011 р. склали 3162,55 грн (3427 грн – за результатами 9 місяців 2011 р.), тобто рівень життя на кінець 2011 р. дещо погіршив-

ся. Міське домогосподарство витратило в середньому за місяць 3425,97 грн (3593 грн за місяць у III кварталі), сільське – 2571,52 грн (3053 грн відповідно) [6].

За діючим курсом долара на 1 січня 2012 р. – 7,99 грн/\$1 США, фактичні середньодобові витрати домогосподарства в Україні склали \$12,77. При цьому середньодобові витрати на одного члена домогосподарства сукупні витрати становили \$4,93 на місяць (\$5,53 у III кварталі), у міських домогосподарствах – \$5,47 (\$5,94), у сільських – \$3,85 (\$4,73). Що у свою чергу свідчить про погіршення рівня життя пересічних українців, особливо у сільській місцевості.

При цьому офіційно встановлена межа бідності (прожитковий мінімум на одну особу в розрахунку на місяць станом на 31 грудня 2011 р.) – 953 грн забезпечує середньодобові витрати близько \$3,85 або близько \$4,3 за паритетом купівельної спроможності.

Середньомісячні грошові доходи одного домогосподарства за 2011 р. склали 3578,3 грн (у міських поселеннях 3841,79 грн, у сільських – 2987,12 грн). при цьому заробітна плата становила загалом 2003,25 грн або 56 % грошових доходів (у міських поселеннях – 60,7 %, у сільських – 42,5 %).

Аналіз розподілу населення та домогосподарств за рівнем середньодушових загальних доходів показує, що рівень бідності у 2011 р. дещо зменшився по відношенню до 2010 р. Так, частка домогосподарств із середньодушовими доходами у місяць менше прожиткового мінімуму знизилась до 15,3 % у 2011 р. При цьому частка населення із середньодушовими загальними доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, зменшилась з 23,9 % до 23,2 %. Тобто в країні бідним можна вважати майже кожного четвертого жителя.

Найбільш вагомою статтею (54,3 %) сукупних витрат домогосподарств продовжували залишатися витрати на харчування. Динаміка витрат на харчування (один з показників бідності ООН) показує поступове збіднення населення: 2008 р. – 48,9 % в сукупних витратах, 2009 р. – 50,0 %, 2010 р. – 53,5 %, за 2011 р. – 54,3 % [6].

В Україні останніми роками спостерігається зближення рівня бідності між містом і селом унаслідок погіршення показників життя міського населення. З одного боку, це позитивно, тому що до 2008 р. ці показники розходилися, тобто утворювалася прірва між містом і селом. Останні роки ця прірва зменшується, але не тому, що поліпшується життя сільського населення, а тому, що погіршуються показники у містах, в першу чергу у малих містах.

Експерти констатують прогрес України за одним із критеріїв визначення бідності населення – абсолютної бідності, водночас відзначає погіршення ситуації щодо інших, зокрема, щодо критерію відносної бідності та структурної.

Так, за показником абсолютної бідності населення в країні у 2011 р. спостерігалось зниження масштабів порівняно з 2010 р. – із 16,8 до 14,6 % за критерієм прожиткового мінімуму, а за міжнародним критерієм – 5 доларів США на добу на людину, розраховану, виходячи з купівельної здатності, – з 2,5 до 1,7 %. Отже, простежується тенденція до зниження абсолютної бідності.

Водночас слід звестати увагу на ключовий критерій рівня бідності – відносну бідність. Він показує, як розподіляються доходи суспільства, який принцип розподілу у різних прошарках суспільства. Якщо цей показник не змінюється, можна говорити про те, що яким би не було економічне зростання, все одно від нього ефект розподілиться пропорційно між групами населення – бідні не одержать у рівних частинах із багатими від цього економічного зростання. Фактично вони відірвуться від багатих ще далі у разі економічного зростання [6].

Щодо відносної бідності відбувалися позитивні зміни у 2010 р., тоді Україна мала показник 24,1 %. 2011 р. – вихід із кризи, але показники вказували, що немає тенденції повернутися назад у докризовий період. Якщо це було 24,1 % у 2010 р., то в 2011 р. – це 24,3 %.

Структурний критерій відображає співвідношення бюджету українця і його споживання. Згідно з ним бідними вважаються ті, у кого більше 60 % бюджету йде на харчування. Якщо у 2010 р. таких українців було 41,2 %, то в 2011 р. – 41,5 %. Зростання незначне, проте, на жаль, порушилася позитивна тенденція. До 2008 р. за цим показником рівень бідності знижувався, і тенденція була настільки упевнена, що ніхто не думав про зворотний процес. Сьогодні Україна вже вийшла на рівень 2006 р., тобто повернулася на кілька років назад [2].

Ці об'єктивні ознаки погіршення ситуації певних груп населення підтверджуються і самооцінкою громадян України: у 2011 р. бідними називали себе 60 %, тоді як у 2010 р. – 57,8 %.

Оцінюючи дії держави на шляху боротьби з бідністю, Л. Черненко відзначила, що потрібно серйозно думати про зміну принципу розподілу доходів.

На думку представника Програми розвитку ООН, Україна у світовому масштабі все ж таки має непогані показники боротьби з бідністю.

стю. З трьох основних завдань, перед якими Україна поставлена в рамках досягнення мети, – боротьба з бідністю до 2015 р. – два на сьогодні виконані, третє залишається таким, яке ще потрібно вирішувати [2].

Зокрема, виконуються показники з ліквідації бідності за критерієм 5 доларів США на добу, а також скорочено чисельність бідних серед дітей і працюючих. Проте питома вага населення, чиє споживання є нижчим за рівень фактичного прожиткового мінімуму, продовжує зростати. У 2011 р. цей показник становив 25,8 % проти 23,5 % у 2010 р.

Децильний коефіцієнт диференціації доходів населення – співвідношення мінімального рівня доходів серед 10 % найбільш забезпеченого населення до максимального рівня доходів серед 10 % найменш забезпеченого населення.

Децильний коефіцієнт фондів – співвідношення сумарних доходів 10 % найбільш та 10 % найменш забезпеченого населення.

Таблиця 1

**Показники диференціації життєвого рівня населення
Полтавської області за 2000-2011 рр.**

Роки	Децильний коефіцієнт диференціації доходів населення, разів		Децильний коефіцієнт фондів, разів		Частка населення із середньодушовими доходами у місяць, нижчими прожиткового мінімуму, %	
	грошових	загальних	грошових	загальних	грошових	загальних
2000	5,0	3,7	8,4	6,0	88,8	74,2
2001	5,2	3,7	10,5	6,5	90,1	80,1
2002	4,7	3,1	9,1	5,6	90,4	83,6
2003	5,0	3,8	8,5	6,2	80,6	70,0
2004	4,3	3,1	7,3	5,8	75,9	64,6
2005	4,4	3,4	6,4	5,0	64,8	52,0
2006	3,7	3,1	6,4	4,9	63,5	49,4
2007	3,8	3,2	4,7	4,2	39,1	27,4
2008	3,2	2,9	5,1	4,4	26,9	16,2
2009	3,8	3,3	4,4	3,5	28,8	16,2
2010	3,5	2,9	7,1	6,0	28,9	19,5
2011	...	2,5	...	4,0	...	5,1

На виконання Державної цільової соціальної програми подолання та запобігання бідності на період до 2015 року, затвердженої пос-

тановою Кабінету Міністрів України № 1057 від 31 серпня 2011 р., з метою спостереження та проведення моніторингу показників бідності розроблена та затверджена Методика комплексної оцінки бідності (спільний Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної академії наук України № 629/1105/1059/408/612 від 8 жовтня 2012 р.) [5].

Ця Методика передбачає розрахунок показників, що безпосередньо характеризують становище бідного населення.

Розрахунок системи показників бідності складається з чотирьох етапів:

- оцінка бідності за різними критеріями її визначення;
- аналіз показників для визначення розшарування серед бідного населення;
- аналіз бідності у розрізі основних типів домогосподарств та типів поселень;
- розрахунок показників бідності в регіонах.

Для оцінки бідності застосовуються такі критерії:

- межа бідності, визначена за відносним критерієм 75 відсотків медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат (відносний критерій);

- межа крайньої бідності, визначена за відносним критерієм 60 відсотків медіанного рівня середньодушових еквівалентних сукупних витрат та адаптована до критерію Європейського Союзу (відносний критерій крайньої бідності);

- межа абсолютної бідності, визначена за критерієм прожиткового мінімуму (абсолютний критерій);

- межа абсолютної бідності, визначена за критерієм вартості добового споживання на рівні 5 доларів США відповідно до паритету купівельної спроможності (гривневий еквівалент 5 доларів США за паритетом купівельної спроможності розраховується Світовим банком) з метою порівняння її з міжнародними показниками (абсолютний критерій для порівняння з міжнародними показниками).

Класифікація показників для комплексної оцінки бідності наведена в табл. 2.

Таблиця 2

Класифікація показників для комплексної оцінки бідності¹

Напрями аналізу	Показники
Оцінка бідності за різ-	- рівень бідності за відносним критерієм;

ними критеріями її визначення	<ul style="list-style-type: none"> - рівень крайньої бідності за відносним критерієм; - рівень бідності за абсолютним критерієм; - рівень бідності за абсолютним критерієм для порівняння з міжнародними показниками; - сукупний дефіцит доходів бідного населення за відносним критерієм; - сукупний дефіцит доходів бідного населення за абсолютним критерієм; - середній дефіцит доходів бідного населення за відносним критерієм; - середній дефіцит доходів бідного населення за абсолютним критерієм; - коефіцієнт глибини бідності за відносним критерієм; - коефіцієнт глибини бідності за абсолютним критерієм
Аналіз показників для визначення розшарування серед бідного населення	<ul style="list-style-type: none"> - питома вага украї бідних серед бідного населення; - коефіцієнт розшарування бідних за відносним та абсолютним критеріям
Аналіз бідності у розрізі основних типів домогосподарств та типів поселень	<ul style="list-style-type: none"> - рівень бідності (за відносним та абсолютним критеріями); - коефіцієнт глибини бідності (за відносним та абсолютним критеріями)
Розрахунок показників бідності в регіонах	<ul style="list-style-type: none"> - рівень бідності в регіоні (за відносним та абсолютним критеріями); - коефіцієнт глибини бідності в регіоні (за відносним та абсолютним критеріями)

1. Побудовано за Методикою комплексної оцінки бідності [5].

Розглянемо порядок розрахунку показників для оцінки бідності за різними критеріями.

1. Визначення та розрахунок межі бідності.

Межа бідності – це рівень доходу (витрат), нижче від якого є неможливим задоволення основних потреб. Вартісне значення межі бідності є основою для віднесення населення до категорії бідних.

1.1. Межа бідності за відносним критерієм визначається за фіксованою часткою середньодушових сукупних витрат – 75% медіанного рівня сукупних витрат конкретної особи, яка займає серединну позицію упорядкованого за зростанням середньодушових витрат ряду населення у розрахунку на одну умовну особу (розрахунок сукупних витрат в еквіваленті на одну умовну особу обумовлений існуванням в домогосподарстві умовно-постійних витрат (плата за житло та паливо, товари тривалого користування тощо)), тобто спостерігається так звана економія на розмірі домогосподарства. В основу розрахунку витрат на умовну особу покладено еквівалентну шкалу, за якою першому члену домогосподарства присвоюється коефіцієнт 1, а всім іншим – 0,7 (наприклад, домогосподарство з 3-х осіб має в своєму складі 2,4 умовної особи: $1+0,7+0,7=2,4$).

Наприклад, у 2010 р. в обстеженні взяли участь 10428 домогосподарств, дані про які було поширено на все населення країни.

Для розрахунку межі бідності за відносним критерієм використовується медіанне значення сукупних витрат в розрахунку на одну умовну особу дорослого члена домогосподарства. Медіанний рівень сукупних витрат у розрахунку на одну умовну особу у 2010 р. становив 1258,8 грн на місяць.

Межа бідності за відносним критерієм у 2010 р. становила 75 % медіанного рівня сукупних витрат, або 944 грн.

1.2. Межа крайньої бідності за відносним критерієм визначається за фіксованою часткою середньодушових сукупних витрат – 60 % медіанного рівня сукупних витрат у розрахунку на одну умовну особу.

Наприклад, медіанний рівень сукупних витрат у розрахунку на одну умовну особу у 2010 р. становив 1258,8 грн на місяць. Межа крайньої бідності за відносним критерієм у 2010 р. становила 60 % медіанного рівня сукупних витрат, або 755 грн.

1.3. Межа абсолютної бідності визначається за розміром законодавчо встановленого прожиткового мінімуму у розрахунку на місяць на одну особу та для різних соціально-демографічних груп населення (розмір прожиткового мінімуму щороку затверджується Верховною Радою України в законі про Державний бюджет України на відповідний рік).

1.4. Межа абсолютної бідності для порівняння з міжнародними показниками визначається за критерієм вартості добового споживан-

ня на рівні 5 доларів США відповідно до паритету купівельної спроможності.

Наприклад, межа бідності для порівняння з міжнародними показниками для України становить 5 доларів США на одну особу на добу за паритетом купівельної спроможності. За розрахунками Світового банку гривневий еквівалент 1 долара США за паритетом купівельної спроможності у 2010 р. становив 3,55 грн.

Межа абсолютної бідності для порівняння з міжнародними показниками у 2010 р. становила на особу на місяць (у середньому за рік – 30,5 дня) 541 грн ($3,55 \times 5 \times 30,5 = 541,37$ (округлене 541)).

2. Визначення та розрахунок рівня бідності.

Рівень бідності – питома вага сімей (домогосподарств), у яких рівень споживання (доходів) на одну особу є нижчим від визначеної межі бідності.

Рівень бідності (P_0) розраховується за формулою

$$P_0 = \frac{Q}{n} \times 100\% \quad (1)$$

де Q – чисельність населення, що визнається бідним відповідно до визначеної межі бідності за відповідним критерієм;

n – загальна чисельність населення України.

Наприклад, чисельність населення України у 2010 р. становила 44213844 особи.

Приклад 1. Чисельність бідного населення, рівень витрат якого є нижчим від межі бідності за відносним критерієм (сукупні витрати у розрахунку на одну умовну особу у були нижчими від 944 грн), становила 10671435 осіб. Рівень бідності за відносним критерієм у 2010 р. становив 24,1 %.

Приклад 2. Чисельність бідного населення, рівень сукупних витрат якого є нижчим від межі крайньої бідності за відносним критерієм (сукупні витрати у розрахунку на одну умовну особу були нижчими від 755 грн), становила 4971748 осіб. Рівень крайньої бідності за відносним критерієм у 2010 р. становив 11,2 %.

Приклад 3. Чисельність бідного населення, рівень доходів якого є нижчим від межі абсолютної бідності за критерієм прожиткового мінімуму (загальні доходи були нижчими від 843 грн), становила 3883005 осіб. Рівень бідності за абсолютним критерієм у 2010 р. становив 8,8 %.

Обчислення рівня бідності за абсолютним критерієм з використанням показника «сукупні витрати» здійснюється в аналогічному порядку.

Приклад 4. Чисельність бідного населення, рівень витрат якого є нижчим від межі абсолютної бідності, для порівняння з міжнародними показниками (сукупні витрати у розрахунку на одну умовну особу були нижчими від 541 грн) становила 1120001 особу. Рівень бідності за абсолютним критерієм для порівняння з міжнародними показниками становив 2,5 %.

3. Визначення та розрахунок сукупного дефіциту доходу бідного населення.

Сукупний дефіцит доходів бідного населення – це сума коштів, яких не вистачає бідному населенню країни в цілому до визначеної межі бідності.

Сукупний дефіцит доходів (A) визначається за відносним та абсолютним критеріями та розраховується за формулою

$$A = \sum_{i=1}^Q (Z - Y_i), \quad (2)$$

де Z – визначена межа бідності за відповідним критерієм;

Y_i – дохід (витрати) i-ї бідної особи;

Q – чисельність населення, що визнається бідним відповідно до визначеної межі бідності за відповідним критерієм.

4. Визначення та розрахунок середнього дефіциту доходу бідного населення.

Середній дефіцит доходу бідного населення – це сума коштів, яких в середньому не вистачає одній бідній особі до визначеної межі бідності.

Середній дефіцит доходу бідного населення (D) визначається за відносним та абсолютним критеріями і розраховується за формулою

$$D = \frac{A}{Q}, \quad (3)$$

де A – сукупний дефіцит доходу (витрат) бідного населення, визначений за відповідним критерієм;

Q – чисельність населення, що визнається бідним відповідно до визначеної межі бідності за відповідним критерієм.

Показник може змінюватися від 0 до межі бідності та приймати такі значення:

- $D = 0$, якщо все населення має доходи (витрати), не нижчі за межу бідності;

- $D = Z$ (визначена межа бідності за відповідним критерієм), якщо у бідного населення повністю відсутні доходи (витрати).

Наближення значення показника до нуля означає практичну відсутність бідності відносно визначеної межі бідності за відповідним критерієм. Наближення показника до межі бідності означає вкрай нужденне становище значної частини бідного населення.

Наприклад, у 2010 р. середній дефіцит доходу бідного населення, визначений за відносним критерієм, становив 198 грн на місяць; середній дефіцит доходу бідного населення, визначений за абсолютним критерієм, – 158 грн на місяць.

5. Визначення та розрахунок коефіцієнта глибини бідності.

Коефіцієнт глибини бідності визначає, наскільки середні доходи (витрати) бідного населення є нижчими від межі бідності.

Глибина бідності – це відхилення величини доходів (витрат) бідних від визначеної межі бідності (за відносним або абсолютним критерієм).

Коефіцієнт глибини бідності (P_1) визначається як відношення величини середнього дефіциту доходу до визначеної межі бідності за формулою

$$P_1 = \frac{Z - W}{Z} \times 100\% \quad (4)$$

де Z – визначена межа бідності за відповідним критерієм;

W – середні доходи (витрати) бідного населення у розрахунку на одну умовну особу.

Коефіцієнт глибини бідності приймає такі значення в критичних точках:

- $P_1 = 0$, якщо середній рівень доходів (витрат) бідного населення збігається з межею бідності, тобто бідність відносно даної межі відсутня;

- $P_1 = 100$, якщо у бідного населення повністю відсутні доходи (витрати). Тобто, чим вище значення коефіцієнта глибини бідності, тим більше коштів потрібно в середньому на одну бідну особу для наближення її доходів (витрат) до межі бідності.

Наприклад, у 2010 р. середні витрати бідного населення у розрахунку на одну умовну особу становили 746,5 грн, межа бідності –

944 грн. Коефіцієнт глибини бідності за відносним критерієм становить 20,9 % $((944 - 746,5) \div 944 \times 100 \%)$.

Обчислення коефіцієнта глибини бідності за абсолютним критерієм здійснюється в аналогічному порядку.

За даними обстеження у 2010 р. середні загальні доходи бідного населення у розрахунку на одну умовну особу становили 685,2 грн, межа бідності – 843 грн. Коефіцієнт глибини бідності за абсолютним критерієм становить 18,7 % $((843 - 685,2) \div 843 \times 100 \%)$.

Далі розглянемо порядок розрахунку показників для визначення розшарування серед бідного населення.

1. Визначення питомої ваги украї бідних серед бідного населення.

Питома вага украї бідних серед бідного населення (R) визначається за відносним критерієм за формулою

$$R = \frac{Q_k}{Q} \times 100\% \quad (5)$$

де Q_k – чисельність украї бідного населення;

Q – чисельність бідного населення.

Показник демонструє, наскільки розподіл бідного населення зміщений до крайньої бідності.

Наприклад, у 2010 р. чисельність украї бідного населення становила 4971748 осіб, чисельність бідного населення за відносним критерієм – 10671435 осіб. Питома вага украї бідних серед бідного населення становить 46,6 %.

2. Розрахунок коефіцієнта розшарування бідних за доходами (витратами).

Коефіцієнт розшарування бідних за доходами (витратами) – показник, що визначає ступінь диференціації серед бідного населення відносно визначеної межі бідності. Розраховується як різниця між середніми значеннями доходів (витрат) крайніх груп квінтільного розподілу бідного населення (для вивчення нерівномірності розподілу населення використовується метод групувань, за яким населення розподіляється в порядку зростання показників доходів (витрат) на квінтільні групи за 20-відсотковими інтервалами), співвіднесена з межею бідності.

Коефіцієнт розшарування бідних (P_r) визначається за формулою

$$P_r = \frac{W_5 - W_1}{Z} \times 100\% \quad (6)$$

де W_5 і W_1 – середні доходи (витрати) відповідно п'ятої та першої квінтільних груп розподілу бідного населення, визначеного за відносним чи абсолютним критерієм;

Z – визначена межа бідності за відповідним критерієм.

Якщо середні доходи (витрати) п'ятої квінтільної групи збігаються з межею бідності, а середні доходи (витрати) першої (найбіднішої) квінтільної групи дорівнюють нулю, то коефіцієнт розшарування бідних дорівнює 100%, тобто спостерігається максимальна нерівність серед бідних. Якщо середні доходи (витрати) першої квінтільної групи дорівнюють середнім доходам (витратам) п'ятої групи, то коефіцієнт приймає значення рівне 0, тобто диференціація серед бідних відсутня. Чим вище значення коефіцієнта розшарування бідних, тим більше диференціація серед бідного населення.

Наприклад, чисельність бідного населення, визначеного за відносним критерієм, у 2010 р. становила 10671435 осіб. Розподіл витрат бідного населення за 5 рівними інтервалами (квінтилями) дав такі результати:

Квінтільні групи	1	2	3	4	5
Середні сукупні витрати квінтільної групи, грн	524,4	682,7	767,4	844,6	912,7

Середнє значення сукупних витрат на одну умовну особу у першій квінтільній групі розподілу бідного населення становить 524,4 грн, а у п'ятій групі – 912,7 грн. Межа бідності у 2010 р. становила 944 грн. Коефіцієнт розшарування бідних становить 41,1 % $((912,7 - 524,4) \div 944 \times 100 \%)$.

Обчислення коефіцієнта розшарування бідних за абсолютним критерієм здійснюється в аналогічному порядку.

Чисельність бідного населення у 2010 р., загальні доходи якого нижче прожиткового мінімуму в розрахунку на одну особу, становила 3883005 осіб. Розподіл доходів бідного населення за 5 рівними інтервалами (квінтилями) дав такі результати:

Квінтільні групи	1	2	3	4	5
Середні загальні доходи квінтільної групи, грн	490,8	631,1	709,6	772,9	823,5

Середнє значення загальних доходів на умовного дорослого у першій квінтільній групі розподілу бідного населення становить 490,8 грн, а у п'ятій групі – 823,5 грн. Межа абсолютної бідності (прожитковий мінімум в розрахунку на одну особу) у 2010 р. стано-

вила 843 грн. Коефіцієнт розшарування бідних становить 39,5 % $((823,5 - 490,8) \div 843 \times 100 \%)$.

Аналіз щодо основних профілів бідності та виокремлення груп населення з найвищими ризиками бідності здійснюється у розрізі соціально-демографічних та соціально-економічних типів домогосподарств та типів поселень.

Соціально-демографічні групи населення, за якими розраховуються показники бідності:

- працюючі особи;
- діти до 18 років;
- особи пенсійного віку;
- особи старших вікових груп (особи старше 75 років);
- чоловіки;
- жінки;
- домогосподарства з дітьми: з однією дитиною; з двома дітьми; з трьома дітьми і більше; з чотирма дітьми і більше; з дітьми до трьох років; де всі дорослі працюють; де є працюючі та непрацюючі дорослі;
- домогосподарства без дітей, де: всі працездатного віку; всі пенсійного віку; всі старше 75 років; є хоча б один безробітний.

Типи поселень, за якими розраховуються показники бідності:

- великі міста (міста з чисельністю населення 100 тис. осіб і більше);
- малі міста (міста та селища міського типу з чисельністю населення менше 100 тис. осіб);
- сільські населені пункти.

Визначення показників бідності на регіональному рівні здійснюється в аналогічному порядку, як і для показників по країні в цілому.

Для комплексного аналізу ситуації з бідністю використовуються також основні показники соціально-економічного розвитку:

- а) щомісячні дані Державної служби статистики України:
 - рівень середньомісячної номінальної заробітної плати штатного працівника (у гривнях);
 - індекс реальної заробітної плати (у відсотках);
 - загальний обсяг заборгованості з виплати заробітної плати у відсотках до відповідної дати минулого року та до 1 січня поточного року;
- б) щоквартальні дані Державної служби статистики України:

- індекс реального валового внутрішнього продукту (у відсотках);
- валовий внутрішній продукт на душу населення (у гривнях);
- рівень зайнятості населення віком 15-70 років (на основі вибіркового обстеження населення з питань економічної активності, у відсотках);
- рівень безробіття населення віком 15-70 років, визначений за методологією Міжнародної організації праці (на основі вибіркового обстеження населення з питань економічної активності, у відсотках);
- питома вага працівників, яким нарахована заробітна плата в розмірі мінімальної заробітної плати і нижче (у відсотках);
- питома вага працівників, заробітна плата яких є вищою, ніж середній рівень по країні (у відсотках);
- в) щомісячні дані Міністерства соціальної політики України:
 - співвідношення середньомісячної заробітної плати і фактичного розміру прожиткового мінімуму (у відсотках);
- г) щоквартальні дані Міністерства соціальної політики України:
 - динаміка створення робочих місць (темп зростання кількості новостворених робочих місць у відсотках);
 - співвідношення державних соціальних гарантій та прожиткового мінімуму (у відсотках);
 - співвідношення мінімального та середнього розміру пенсії (у відсотках);
 - співвідношення середнього розміру пенсії та середнього розміру заробітної плати (у відсотках);
 - розміри державних соціальних допомог (за видами) та їх співвідношення з прожитковим мінімумом, встановленим для різних соціальних і демографічних груп населення, та із середньомісячною заробітною платою (розміри соціальних допомог - у гривнях, їх співвідношення з прожитковим мінімумом - у відсотках);
- д) щорічні дані Міністерства соціальної політики України:
 - співвідношення кількості бездомних осіб та осіб, звільнених з місць позбавлення волі, які потребують реінтеграції в суспільство та соціальної адаптації, в регіоні та кількості ліжко-місць у закладах для бездомних осіб та установах для осіб, звільнених з місць позбавлення волі (у відсотках);
 - кількість бездомних осіб та осіб, звільнених з місць позбавлення волі, яким була надана допомога з реінтеграції в суспільство та соціальної адаптації, за щорічною оцінкою (кількість осіб).

Список літератури:

1. Базилінська О. Я. Макроекономіка : [навчальний посібник] / О. Я. Базилінська. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 442 с.
2. В Україні рівень бідності в містах наближається до показників у селах. [Електронний ресурс] / Уніан-економіка. – Режим доступу : <http://www.economics.unian.net>.
3. Гронтковська Г. Е., Косік А. Ф. Макроекономіка : навч. посібник / Г. Е. Гронтковська, А. Ф. Косік. - К. : Центр навчальної літератури, 2010. – 672 с.
4. Євростат розкрив показники рівня бідності в країнах ЄС. [Електронний ресурс] / Режим доступу : [http://www. religions.unian.net/ukr/detail/12753](http://www.religions.unian.net/ukr/detail/12753)
5. Наказ Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, Національної академії наук України від 08.10.2012 р. № 629/1105/1059/408/612 „Про затвердження Методики комплексної оцінки бідності”. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>.
6. Протягом останнього року рівень абсолютної бідності в Україні скоротився на 3,3 %. [Електронний ресурс] / Офіційний веб-портал ФПУ. – Режим доступу : [http://www. fpsu.gov.ua](http://www.fpsu.gov.ua).
7. Статистичний щорічник Полтавської області за 2011 рік / Державна служба статистики України, Головне управління статистики у Полтавській області / Л. М. Безхлібняк (відп. за вип.). – Полтава, 408 с.